

DREPT INTERNAȚIONAL

CZU: 342.733:343.84

DOI: 10.5281/zenodo.3932151

ACCESUL LA EDUCAȚIE AL DEȚINUȚILOR
CONFORM STANDARDELOR CEDO

Diana SCOBIOALĂ,
conf. univ., dr. hab. în drept, Director INJ
<https://orcid.org/0000-0002-3405-888X>

Cezara-Elena POLISCA,
doctorand, Facultatea de Drept, USM
<https://orcid.org/0000-0002-5596-0426>

PRISONERS' ACCESS TO EDUCATION
PURSUANT TO ECHR STANDARDS

SUMMARY

The right to education is one of the fundamental human rights, whose importance has been outlined in a constantly changing world. It represents an opportunity to acquire other rights, since only persons who have been educated are entitled to benefit from the legal and economic instruments necessary to fight poverty, social and economic discrimination and other human rights violations. The importance of the right to education also fits perfectly in the area of prison system, which shall avoid the convicted person in becoming a recidivist and contribute to his resocialization. However, in reality access to education of persons deprived of liberty is not fully guaranteed. This study focuses on certain standards regarding the access to education of persons serving custodial sentences as established in the system of the European Convention on Human Rights in light of the fundamental nature of the right guaranteed by article 2 of Protocol no. 1.

Key-words: access to education, right to education, convicted persons, prison sentence, prison system, resocialization of the offender, European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights, case-law.

SUMAR

Dreptul la instruire este unul din drepturile fundamentale ale omului, a cărui importanță a fost conturată într-o lume aflată în permanentă schimbare. Acesta constituie posibilitatea de dobândire a altor drepturi, de vreme ce doar persoanele care au fost supuse educației pot beneficia de instrumentele juridice și economice necesare pentru a lupta cu sărăcia, cu discriminarea socială și economică, cu alte încălcări ale drepturilor omului. Importanța dreptului la instruire se conturează perfect și în domeniul sistemului penitenciar, care trebuie să evite transformarea condamnatului într-un potențial recidivist și să contribuie la resocializarea acestuia. Cu toate acestea, în realitate accesul la educație al perso-

nelor private de libertate nu este garantat în plenitudinea sa. Acest studiu abordează anumite standarde privind accesul la educație al persoanelor condamnate la pedepse privative de libertate, stabilite în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului din optica naturii fundamentale a dreptului garantat de art. 2 din Protocolul nr. 1.

Cuvinte-cheie: accesul la educație, dreptul la instruire, persoane condamnate, pedeapsa cu închisoare, sistem penitenciar, resocializarea infractorului, Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, jurisprudență.

Introducere

Condamnații sunt persoanele care au fost excluse intenționat și în mod conștient din cadrul societății din cauza comiterii anumitor infracțiuni, însă acest fapt nu înseamnă că reclusiunea echivalează cu un răspuns suficient la fenomenul infracțional. În pofida faptului că pedeapsa cu închisoarea este considerată a fi una justificată, aceasta nu trebuie să pună în sarcina persoanelor condamnate suportarea unor privări suplimentare de drepturile civile, de vreme ce singurul drept de care ele sunt lipsite este dreptul la libertate. Îmbunătățirea calității vieții în cadrul închisorilor este un lucru realizabil, iar asigurarea dreptului la educație pentru persoanele condamnate constituie un corolar important pentru atingerea acestui scop. Educația, în general, și educația în penitenciare, în special, reprezintă un factor esențial de reabilitare a persoanelor condamnate. Garantarea dreptului la educație pentru deținuți este de o importanță vitală, de vreme ce aceasta depășește o simplă instruire. Ceva timp în urmă, cercetătorul american Michael W. Apple și-a pus o întrebare care și-a găsit consolidarea într-un amplu studiu, *i.e.* „Poate educația schimba societatea?” [14]. Considerăm că această întrebare are o relevanță determinantă anume în procesul de instruire în penitenciare, în cadrul cărora persoanele private de libertate trebuie tratate cu umanitate și cu respectarea demnității inerente persoanei umane [9, art. 10], ca orice beneficiar obișnuit. Din aceste considerente, serviciile educaționale existente în cadrul penitenciarelor trebuie să se axeze pe dezvoltarea în ansamblu a persoanei [11, pct. 3], punând în sarcina statului obligații pozitive de a schimba viața deținuților și de a umaniza închisorile. În cele ce urmează ne propunem să analizăm în ce măsură aceste obligații pozitive intră în spectrul de protecție al Convenției Europene a Drepturilor Omului [6] (în continuare – Convenția).

La nivel european, a existat o controversă îndelungată cu privire la drepturile deținuților. Multe voci afirmă că aceste drepturi constituie în realitate niște privilegii pe care omul le pierde în eventualitatea încălcării legii. Cu toate acestea, opinia în cauză nu este împărtășită de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare – Curtea), considerată „*ultimul bastion al democrației pe bătrânul continent*” [2, p. 46]. Conform jurisprudenței Curții, Convenția Europeană a Drepturilor Omului implică un just echilibru între protecția interesului general al comunității și respectul datorat drepturilor fundamentale ale individului, acordând o importanță deosebită ultimelor [17]. Dreptul Convenției este unul *viu și adaptabil* [23, p. 202], care are ca scop garantarea drepturilor practice și eficiente, și nu a celor teoretice sau iluzorii [16, §135]. Din categoria drepturilor practice și eficiente face parte și dreptul fundamental la instruire, care se bucură de o protecție specifică în sistemul Convenției. Deși din prima lectură a art. 2 din Protocolul nr. 1 am putea

ajunge la concluzia că dreptul la instruire nu implică nicio obligație pozitivă din partea statelor, această formulare „are ca efect limitarea Curții în extinderea scopului acestui drept și impunerea unor noi obligații pozitive asupra statului” [10, p. 357]. În acest sens, conceptul de drept la acțiune pozitivă a statului este format din mai multe drepturi, pe care Robert Alexy le clasifică în trei grupe:

1. drepturi la protecție;
2. drepturi la organizare și la procedură;
3. drepturi la prestații în sens strict [13, p. 3] sau drepturi sociale fundamentale [12, pp. 482-486]. Printre acestea se numără, *inter alia*, și dreptul la educație.

În cadrul societăților occidentale, educația pentru toți reprezintă de mult timp un principiu al justiției sociale [21, p. 1]. Filosoful John Rawls, autorul teoriei dreptății, a propus două principii ale organizării sociale în cadrul unei societăți democratice. Primul dintre ele stabilește că fiecare persoană are același drept asupra unui sistem pe deplin adecvat de libertăți fundamentale, compatibil cu sistemul libertății tuturor celorlalte persoane (*the greatest equal liberty principle*). Potrivit celui de-al doilea, inegalitățile sociale și economice trebuie să îndeplinească două condiții:

1. să fie în beneficiul maxim al celor mai puțin avantați, potrivit principiului *just savings (the difference principle)*;
2. să fie atașate unor funcții și poziții accesibile tuturor în condițiile egalității de șanse (*the equal opportunity principle*) [19, p. 266].

Aceste principii nu sunt sugerate în mod arbitrar sau din interese politice, ci constituie un produs al unui exercițiu de abstractizare filosofică prin care Rawls a încercat să demonstreze măsura în care persoanele puse în fața alegerii acestor principii (poziția inițială) ar face-o în mod rațional (*i.e.* căutând mereu să-și maximizeze libertățile și oportunitățile, ca bunuri primare) și nu ar opta pentru altele. Pentru ca această alegere să pară cât mai imparțială, exercițiul lui Rawls în poziția inițială se efectuează în spatele unui „vâl al ignoranței”, un pretins mecanism care împiedică elucidarea intereselor personale și a faptelor determinate (*e.g.* persoanele nu-și cunosc locul în societate, clasa sau statutul social, talentele naturale pe care le posedă, concepția proprie despre bine, planurile pentru viață etc.), dar care asigură faptul că principiile sunt alese, *inter alia*, în condiții de egalitate, și că, odată ce vâlul este scos, devin cunoscute principiile consimțite ale justiției [20, pp. 15, 83, 85-86], iar părțile se află pe aceeași poziție juridică, astfel încât nimeni să nu obțină avantaje speciale pentru sine însuși. Prin urmare, justiția socială, în viziunea lui John Rawls, constă în organizarea corespunzătoare a unei societăți democratice în care libertățile și oportunitățile tuturor sunt respectate cât mai mult cu putință [19, p. 118; 20, pp. 65, 171].

John Rawls ne incită la problematica educației, care, privită ca instituție socială, trebuie să fie condiționată de principiile justiției. Privind prin optica doctrinei lui Rawls, ajungem la concluzia că statul trebuie să stabilească, printre altele, și șanse egale de acces la educație pentru toate persoanele. Acest obiectiv poate fi atins prin utilizarea regulii *maximum minimorum* [20, pp. 72-73]. Această regulă se extinde și asupra accesului la educație al persoanelor condamnate, astfel încât cei care pierd cel mai mult (*i.e.* dreptul la libertate) să piardă mai puțin (*i.e.* să le fie asigurat accesul la instruire). În consecință, creșterea calității educaționale a celor mai defavorizați constituie o obligație pozitivă pentru organizarea unui sistem educațional mai echitabil.

I. Dreptul la educație, ca drept fundamental

Cu scopul de a elucida structura și caracteristicile dreptului la educație, ne-am bazat pe teoria drepturilor fundamentale a lui Robert Alexy, potrivit căreia orice drept fundamental constituie un conglomerat de poziții și norme, legate în mod interpretativ de o prevedere de drept fundamental [12, p. 241]. Din această definiție putem discerne cele patru elemente de bază ale drepturilor fundamentale.

1. *Prevederea de drept fundamental.* Prevederile respective sunt cele care se regăsesc în Constituție și care enumeră drepturile fundamentale ale omului. Pentru a explica acest element, Alexy utilizează drept exemplu art. 16 alin. (2) din Legea Fundamentală a Republicii Federale Germania, potrivit căreia „niciun cetățean german nu poate fi extrădat într-o țară străină [...]”. Enunțul în cauză exprimă o normă, prin urmare, este un enunț normativ. Toate articolele prevăzute în Legea Fundamentală conțin enunțuri normative sau părți ale enunțurilor normative. Norma pe care o prezintă enunțul menționat *supra* este o normă de drept fundamental. Prin urmare, enunțul în cauză este un „enunț normativ de drept fundamental” [12, p. 63]. Constituția unui stat sau un tratat conțin enunțuri normative (sau părți ale acestora) de drepturi fundamentale. Pe aceeași linie este și art. 2 din Protocolul nr. 1 din Convenție, potrivit căruia „*Nimănui nu i se poate refuza dreptul la instruire [...]*”.

2. *Norma de drept fundamental.* Robert Alexy consideră că normele de drept fundamental sunt doar cele exprimate în mod direct prin enunțurile cuprinse în articolele din Legea Fundamentală [12, p. 66], însă acest concept este destul de restrâns. Din aceste considerente, normele pot fi înțelese nu numai ca cele ale căror enunțuri sunt exprimate direct în Constituție sau în instrumentul internațional, ci și ca norme atribuite în mod interpretativ dispoziției corespunzătoare [12, p. 70].

3. *Poziția juridică.* Poziția de drept fundamental se referă la capacitatea sau competența juridică de a modifica o situație juridică [12, p. 177-178]. Anume pozi-

țiile sunt cele care generează relațiile dintre persoane, precum și relațiile dintre persoane și stat. Aceste relații juridice, de regulă - calificate ca „drepturi la ceva”, au o structură triadică compusă dintr-un subiect activ, un subiect pasiv și un obiect. Prin urmare, orice presupunere de recunoaștere la nivel constituțional sau internațional (*i.e.* susținută de normele care alcătuiesc plexul constituțional sau cadrul internațional de protecție) a unei capacități sau puteri legale referitoare la un anumit drept este foarte importantă pentru subiectul activ, *i.e.* persoana. De asemenea, poziția juridică permite înțelegerea existenței și a validității unui drept. Urmând formula lui Alexy [12, p. 177-178], art. 2 din Protocolul nr. 1 prevede că:

1. „Nimănui nu i se poate refuza dreptul la instruire [...]”.

Acest enunț se referă la o normă fundamentală universală și abstractă, care conferă un drept opozabil statului. În baza acestui enunț, putem formula următoarea normă individuală:

2. „A (subiectul titular al dreptului) deține în fața statului (subiectul destinatar) dreptul de a nu i se refuza accesul la instruire (obiectul)”.

Dacă norma individuală exprimată în enunțul (2) este validă, atunci A are în fața statului o poziție care constă în faptul că A deține dreptul de a nu i se refuza (și de a i se asigura) de către stat accesul la instruire. Prin urmare, dreptul fundamental la instruire reprezintă o poziție juridică fundamentală, stabilită prin intermediul unei norme atribuite articolului citat *supra*. Între poziție și normă trebuie să existe mereu o legătură de apartenență, *i.e.* ori de câte ori există un anumit drept fundamental, trebuie să existe o normă paralelă care să-i garanteze existența acestuia.

4. *Gradul de importanță.* Acest element reiese din al treilea și se referă la rațiunea existenței dreptului subiectiv în catalogul constituțional sau în sistemul internațional de protecție. Relația fundamentală în cauză poate proveni direct din Constituție/sistemul constituțional sau din instrumentele internaționale în materia drepturilor omului, fie *ad litteram*, fie prin intermediul interpretării normelor. Prin urmare, în cazul normei prevăzută în prima parte a art. 2 din Protocolul nr. 1, dreptul fundamental garantat este încorporat în cadrul unui tratat internațional privind drepturile omului, al cărui nivel de importanță nu poate fi pus la îndoială.

II. Câmpul de aplicare al art. 2 din Protocolul nr. 1

În pofida formulării sale negative, art. 2 din Protocolul nr. 1 consacra un drept fundamental, iar prima parte a acestuia nu exclude faptul că statul deține *obligația pozitivă de a asigura dreptul în cauză* [1, p. 61]. Această formulare negativă a dreptului la instruire s-a datorat faptului că, la etapa inițială, multe state erau reticente în privința recunoașterii acestui drept pentru toate persoanele. În consecință, juris-

prudența Curții a avut și continuă să aibă un impact major în discernerea câmpului de aplicare a dreptului la instruire.

Deși privește educația, învățământul copiilor și al tinerilor, dreptul la instruire nu se limitează numai la aceste categorii de persoane; ca drept social, el poate fi conceput și în beneficiul altor membri ai societății, fiind garantat oricărei persoane [3, p. 1756]. În al doilea rând, „atunci când beneficiarii acestui drept sunt copiii, adică privește educația copiilor, părinții au dreptul de a pretinde, iar statul, ca organizator al procesului educativ, are îndatorirea corespunzătoare ca, în cadrul acestuia, să fie respectate convingerile filosofice și religioase ale părinților” [3, p. 1756]. Cu certitudine, acest din urmă aspect nu are incidență pentru materia acoperită de prezentul studiu. Prin urmare, prima parte a art. 2 din Protocolul nr. 1 prevede că dreptul individual la instruire [18, p. 5] este recunoscut pentru *toate persoanele*, iar „statul nu poate atenta la exercitarea dreptului la instruire”, e.g. împiedicând persoana „să recurgă la posibilitățile de instruire oferite de către stat” [7, p. 139]. Totuși, statul deține „o putere discreționară totală pentru a determina natura și amploarea participării sale la instruire și la învățământ” [7, p. 139].

Structura art. 2 din Protocolul nr. 1 a fost explicată prin hotărârile în cauzele *Speța relativă la anumite aspecte ale regimului lingvistic al învățământului în Belgia și Kjeldsen, Busk Madsen și Pedersen v. Danemarca*. Prin obligarea de a nu refuza dreptul la instruire, statele contractante garantează oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor *dreptul de acces la instituțiile de învățământ existente la un moment dat și posibilitatea de a obține*, prin intermediul *recunoașterii oficiale a studiilor pe care le-a realizat, un beneficiu de la educația primită* [15, §52]. De asemenea, în numeroase cauze examinate pe palierul asigurării dreptului la instruire, Curtea a atenționat că cele două fraze ale art. 2 din Protocolul nr. 1 nu trebuie citite doar în *lumină reciprocă*, ci în confluență cu articolele 8, 9, 10 și 14 din Convenție. De asemenea, Curtea a recunoscut în jurisprudența sa că, deși comportă o importanță deosebită, *dreptul la instruire nu este unul absolut și poate fi supus unor limitări care se permit prin implicație*, atât timp cât nu este afectată însăși „esența dreptului”, deoarece *dreptul de acces la educație, prin însăși natura sa, trebuie să fie reglementat de către stat* [4, §140]. Drept rezultat, în domeniul dreptului la instruire doctrina marjei de apreciere a statului are o importanță transcendentă, însă aceasta este întotdeauna guvernată de principiul proporționalității, care-i conferă Curții posibilitatea de a decide dacă între măsurile aplicate de către stat și scopul legitim urmărit există o relație de echilibru. Din această optică au fost examinate și următoarele două cauze privind asigurarea dreptului de acces la educație a persoanelor condamnate, la care ne vom referi *infra*.

III. Accesul persoanelor condamnate la învățământul secundar

Cauza *Velyo Velev v. Bulgaria* [5] se referă la refuzul de a înscrie un deținut la școala existentă în cadrul închisorii. Reclamantul, care executa o pedeapsă cu închisoarea într-un penitenciar din Bulgaria, a solicitat să fie înscris la școala din cadrul penitenciarului în anul școlar 2005-2006. Nici autoritățile penitenciare, nici tribunalele naționale nu au dat curs cererii sale.

Curtea a subliniat că, în general, deținuții continuă să se bucure de toate drepturile și libertățile garantate de Convenție, mai puțin de dreptul la libertate [5, §30], iar art. 2 din Protocolul nr. 1 nu poate fi interpretat ca impunând statelor o obligație de a crea sau de a subvenționa anumite instituții de învățământ. Dacă statele vor proceda astfel, vor fi obligate să acorde acces efectiv la aceste instituții [5, §31]. Dreptul la instruire nu incumbă statelor obligația de a organiza pentru deținuți unități de învățământ acolo unde acestea nu sunt deja înființate. Situația este diferită atunci când unui deținut i se refuză accesul la o unitate de învățământ deja existentă. Potrivit raționamentelor Curții, orice limitare a acestui drept trebuie să fie previzibilă, să urmărească un scop legitim și să fie proporțională cu acest scop. Deși art. 2 din Protocolul nr. 1 nu impune o obligație pozitivă de a organiza instruirea în cadrul penitenciarelor, în orice condiții, acolo unde o asemenea posibilitate există nu trebuie să fie supusă unor restricții arbitrare și excesive [5, §34].

Curtea nu s-a lăsat convinsă de faptul că restricția aplicată reclamantului a echivalat cu o măsură previzibilă, de vreme ce legislația stabilea că deținuții în vârstă de 16 ani sau mai mult aveau dreptul să fie incluși în programele educaționale și că dispozițiile cu privire la deținuții condamnați se aplicau în același mod și în privința deținuților arestați preventiv [5, §35], în privința cărora plana prezumția de nevinovăție. Lipsa de claritate a cadrului normativ se reflecta în disparitatea opiniilor autorităților penitenciare și a celor judiciare pentru justificarea restricționării dreptului reclamantului la instruire [5, §36]. Excluderea reclamantului a fost bazată în mod exclusiv pe trei motive, și anume:

1. în calitate de persoană arestată preventiv, nu era corect ca reclamantul să frecventeze școala împreună cu cei condamnați;
2. fiind arestat preventiv pe o perioadă nedeterminată, pentru acesta nu era oportun să frecventeze școala prevăzută pentru deținuții condamnați la mai mult de 12 luni de închisoare;
3. din moment ce risca să fie condamnat ca recidivist, ar fi fost lezate interesele celor condamnați pentru prima dată [5, §37].

Curtea nu a considerat convingătoare niciunul din cele trei motive invocate de către Guvernul bulgar și a pus în balanță cele două interese, *i.e.* asigurarea accesului la instruire în școala existentă în penitenciar și interesul neechivoc al reclamantului pentru

finalizarea studiilor sale liceale. În consecință, refuzul înscrierii reclamantului la școala din penitenciar nu a fost suficient de previzibil, nu a urmărit un scop legitim și nu a fost proporțional cu acest scop, ceea ce a echivalat cu o încălcare a art. 2 din Protocolul nr. 1 [5, §§ 41-42].

VI. Accesul persoanelor condamnate la învățământul superior

În cauzele *Georgiou v. Grecia (dec.)*, *Arslan v. Turcia (dec.)*, *Durmaz și alții v. Turcia (dec.)*, faptul împiedicării reclamantilor de a-și continua studiile universitare pe durata corespunzătoare detenției acestora nu a fost interpretat de către Curte ca o privare de dreptul la educație, în sensul art. 2 din Protocolul nr. 1 [18, p. 10].

Per a contrario, Curtea a efectuat un exercițiu interpretativ diferit în *Mehmet Reşit Arslan și Orhan Bingöl v. Turcia* [22]. Cei doi reclamanti, condamnați pentru activități teroriste, au susținut în anul 2006 un examen de admitere la două instituții de învățământ superior. Primul reclamant a fost admis pentru anul universitar 2006/2007 la o facultate care oferea studii la distanță, iar cel de-al doilea reclamant obținuse o notă ce i-ar fi permis admiterea în cadrul unei universități, deși acesta nu s-a înregistrat pentru anul de studii 2006/2007. Prin urmare, reclamantii au solicitat administrației penitenciarului să le confere posibilitatea de a utiliza calculatorul și de a accesa Internetul, instrumente necesare pentru continuarea studiilor lor superioare și pentru dezvoltarea culturii lor generale [22, §3] în spațiile destinate în acest scop. În plus, primul reclamant a mai solicitat utilizarea în celulă a unui computer de tip traducător. Cererile reclamantilor au fost respinse de către autoritățile penitenciare, iar recursurile formulate împotriva acestor decizii nu s-au soldat cu succes.

Curtea de la Strasbourg a constatat că cererile reclamantilor constau în oferirea accesului la materialele audiovizuale și a computerelor sau a dispozitivelor electronice. Scopul utilizării acestor materiale consta în pregătirea reclamantilor pentru examenul de admitere la universitate sau pentru continuarea studiilor universitare. În consecință, nu conta faptul dacă cel de-al doilea reclamant a fost sau nu înscris la o instituție de învățământ. Ambii reclamanti doreau să-și continue studiile superioare în cadrul instituțiilor care ofereau studii la distanță și participaseră în acest sens la concursul de admitere în anul 2006 [22, §53].

Legislația turcă le permitea deținuților să-și continue studiile în penitenciare, în măsura resurselor de care dispuneau acestea. Administrațiile penitenciarelor erau obligate să nu împiedice accesul la o activitate educațională pusă la dispoziție în cadrul instituției. În cadrul programelor de reabilitare sau a cursurilor de formare, sub supraveghere, în încăperi special destinate, era permisă utilizarea resurselor de formare audiovizuale și a computerelor cu acces la

Internet, ceea ce asigura o exercitare reală a dreptului la instruire. Totuși, această utilizare putea fi limitată pentru persoanele cu un anumit grad de pericol sau pentru cele condamnate pentru apartenența lor la o organizație ilegală [22, §§64-65]. Reglementarea modalităților de acces la instrumentele menționate *supra* ține de marja de apreciere a statului reclamat [22, §64]. Penitenciarele dețineau mijloacele necesare pentru a le permite deținuților accesul conferit prin lege. Mai mult, nu a fost prezentată nicio justificare concretă pentru lipsa resurselor penitenciarelor în cauză nici în cadrul procedurilor naționale, nici în fața Curții [22, §65]. În plus, insistența reclamantilor de a beneficia de posibilitatea conferită de legislația relevantă a rezultat din dorința acestora de a-și continua studiile [22, §66]. Cu privire la accesul la computere și la Internet, sub auspiciile marjei de apreciere a statului, deși considerentele de securitate invocate de autoritățile naționale și de către Guvern pot fi considerate relevante în această cauză, tribunalele naționale nu au efectuat vreo examinare detaliată a riscurilor de securitate și au eșuat să pună în balanță diferitele interese puse în joc, precum și să-și îndeplinească obligația de a preveni orice abuz din partea administrației [22, §69]. Conform acestei analize, Curtea a considerat că motivele invocate pentru a justifica refuzul autorităților turcești de a da curs cererilor formulate în baza dreptului prevăzut în legislație nu au fost suficiente. Omisuni similare au împiedicat Curtea să-și exercite în mod efectiv supravegherea europeană cu privire la problema dacă autoritățile naționale au aplicat standardele stabilite în jurisprudența Curții privind punerea în balanță a intereselor legale în speță [22, §70]. În consecință, judecătorii naționali nu au asigurat un just echilibru între cele două interese, *i.e.* dreptul la educație al reclamantilor și imperativele ordinii publice, ceea ce a echivalat cu o încălcare a primei fraze din art. 2 al Protocolului nr. 1.

Concluzii

Dreptul la educație este un drept recunoscut tuturor persoanelor, inclusiv celor condamnate, indiferent de condițiile socială și juridică ale acestora. Din cauza mediului penitenciar restrictiv, procesul educațional este plasat într-un cadru extrem de dificil. În pofida acestui fapt, serviciile educaționale oferite în cadrul penitenciarelor trebuie să influențeze pozitiv conduita condamnaților, pentru ca reintegrarea acestora în societate să poată fi realizată prin intermediul unei schimbări comportamentale radicale și decisive.

Sistemul CEDO, fiind conștient de faptul că persoanele condamnate la pedepse privative de libertate sunt componente destul de vulnerabile ale societății, a stabilit câteva standarde cu privire la asigurarea dreptului la instruire pentru acestea. Prin urmare, piatra de hotar de la care pornesc aceste standarde este că

deținuții continuă să se bucure de toate drepturile și libertățile fundamentale garantate de Convenție, mai puțin de dreptul la libertate. Deși în art. 2 din Protocolul nr. 1 nu este menționat în mod expres, deținuții sunt și ei beneficiari ai dreptului la instruire, în cazul lor operând regula existentă și în cazul persoanelor aflate la libertate, *i.e.* asigurarea dreptului de acces la instituțiile de învățământ existente pe teritoriul statului la un moment dat. Totuși, deținuții nu pot invoca art. 2 din Protocolul nr. 1 pentru a impune în privința statului obligația de a organiza un anumit tip de educație sau instruire în cadrul închisorii, dar refuzul de a înscrie un deținut la o școală existentă în cadrul unui penitenciar anume poate constitui o încălcare a art. 2 din Protocolul nr. 1. De asemenea, împiedicarea persoanelor condamnate de a-și continua studiile universitare nu constituie o privare de dreptul la educație, însă imposibilitatea acestora de a-și continua studiile universitare la distanță poate echivala cu o încălcare a art. 2 din Protocolul nr. 1.

Așa cum spunea John Stuart Mill, „generația actuală este stăpâna atât a educației, cât și a tuturor împrejurărilor de viață ale generației următoare; [...] ea este capabilă, cât se poate de bine, să facă generația care se ridică, luată în întregul ei, la fel de bună, și chiar ceva mai bună decât ea însăși” [8, p. 159-160].

Referințe bibliografice:

- Akandji-Kombe J. F. *Obligațiunile pozitive în virtutea Convenției Europene a Drepturilor Omului*. Ghid pentru punerea în aplicare a Convenției Europene a Drepturilor Omului. Chișinău, 2006. 74 p.
- Berger V. *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*. Ediția a IV-a în limba română. Introducere. București: IRDO, 1998. 743 p.
- Bîrsan C. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole*. Ediția 2. București: C.H. Beck, 2010. 1920 p.
- Cauza Catan și alții c. Moldovei și Rusia* [MC], hotărârea din 19 octombrie 2012, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124596> (vizitat 23.03.2020).
- Cauza Velyo Velev c. Bulgariei*, hotărârea din 27 mai 2014, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153556> (vizitat 10.04.2020).
- Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.1298 din 24.07.1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr.54-55/502.
- Gomien D. *Ghid (Vade-mecum) al Convenției Europene a Drepturilor Omului*. Ediția a III-a. Chișinău: Tipografia Centrală, 2006. 190 p.
- Mill J.S. *Despre libertate*. Ediția a III-a. Traducere de A.-P. Iliescu. București: Humanitas, 2005. 212 p.
- Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat la New-York la 16.12.1966 și ratificat de Republica Moldova la 28.07.1990. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*. Vol.1. Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.32-49.
- Poalelungi M., Sârcu D. ș.a. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu asupra hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului versus Republica Moldova. Concluzii și recomandări*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017. 575 p.
- Recomandarea nr. R (89) 12 a Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei cu privire la educație, adoptată de către Comitetul de Miniștri la 13 octombrie 1989, în cadrul celei de-a 429-a reuniuni ai Miniștrilor Adjuncți, http://irp.md/uploads/files/2014-04/1396951691_cartea_juridica_c_2.pdf, p.341-385 (vizitat 24.03.2020).
- Alexy R. *Teoría de los derechos fundamentales*. Madrid: Centro de estudios constitucionales, 1993. 607 p.
- Alexy R. On Constitutional Rights to Protection. In: *Legisprudence*, Volume 3, Issue 1, 2009, p. 1-17.
- Apple M.W. *Can education change society?* New York: Routledge, 2013. 188 p.
- Case of Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark*, ECHR, 7 December 1976, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57509> (vizitat 23.03.2020).
- Case of Öcalan v. Turkey* [MC], ECHR, 12 May 2005, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69022> (vizitat 24.03.2020).
- Case „relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium“ v. Belgium*, ECHR, 23 July 1968, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57525> (vizitat 25.03.2020).
- Guide on Article 2 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights. Right to education. Updated on 31 August 2019, https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_Protocol_1_ENG.pdf (vizitat 29.03.2020).
- Rawls J.A. *Theory of Justice. Revised Edition*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1999. 538 p.
- Rawls J. *Justice as Fairness. A Restatement*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 2001. 214 p.
- Torrijo, H.R., De Maeyer M. *Education in prison: A basic right and an essential tool*. Int Rev Educ 65, 671-685, 2019, <https://link.springer.com/article/10.1007/s11159-019-09809-x> (vizitat 02.04.2020).
- Affaire Mehmet Reşit Arslan et Orhan Bingöl c. Turquie*, CEDH, 18 juin 2019, définitif 07.10.2019, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-193741> (vizitat 10.04.2020).
- Van Des Mersch G. *Le caractère „autonome“ des termes et la „marge d'appréciation“ des gouvernements dans l'interprétation de la Convention européenne des droits de l'homme*. In: *Mélanges Wiarda*, Cologne, 1988.

